

O'ZBEK TILIDAN INGLIZ TILIGA TARJIMA JARAYONIDA
TARIXIY REALIYALARNING PRAGMATIK TALQINI

Panjiyeva Ro'zixol Beknazar qizi

TerDu tayanch doktoranti

panjiyevarezixol@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu tadqiqotda o'zbek tilidan ingliz tiliga tarixiy realiyalarni tarjima qilish jarayonida pragmatik yondashuvlarning o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Tarjima jarayoni nafaqat tilni o'zgartirish, balki madaniyatlararo muloqotning murakkab va ko'p qirralik jarayoni sifatida qaraladi. Tadqiqot davomida tarixiy realiyalarni tarjima qilishda yuzaga keladigan lingvistik va madaniy muammolar o'rganilib, ularni bartaraf etish usullari taklif etiladi. Xususan, ekvivalentlik, erkin tarjima, kontekstualizatsiya va adaptatsiya kabi pragmatik usullarning tarjima jarayonidagi roli tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari o'zbek va ingliz tillari o'rtasidagi madaniy tafovutlarni inobatga olgan holda, tarixiy realiyalarni yanada aniq va tushunarli tarjima qilishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: tarjima, tarixiy realiyalar, pragmatika, madaniyatlararo muloqot, ekvivalentlik, adaptatsiya, kontekstualizatsiya, tarjima usullari, lingvistik tafovutlar, madaniy tafovutlar.

Tarjima jarayoni nafaqat tilni o'zgartirish, balki madaniyatlararo muloqotning murakkab va ko'p qirralik jarayonidir. Tarixiy realiyalarni tarjima qilish esa bu jarayonning ayniqsa qiyin va e'tiborli jihatidir. Tarixiy realiyalar – o'ziga xos vaqt va makon kontekstida yuzaga kelgan tushunchalar bo'lib, bu tushunchalar boshqa tildagi va madaniyadagi odamlar uchun tushunarli bo'lishi uchun muayyan yondashuvlar talab etiladi. O'zbek tilidan ingliz tiliga tarixiy realiyalarni tarjima qilishda pragmatik aspektlar alohida o'rin tutadi, chunki bu jarayon madaniy tafovutlar va til tizimlarining farqlarini hisobga olishni taqozo etadi.

Tarjimonlik jarayonida tarixiy realiyalarni o'zbek tilidan ingliz tiliga tarjima qilish alohida murakkabliklarni yuzaga keltiradi. Tarixiy realiyalar – o'ziga xos madaniy va tarixiy kontekstdagi tushunchalar bo'lib, ularni boshqa tilga tarjima qilishda nafaqat lingvistik, balki pragmatik yondashuvlar ham muhim rol o'ynaydi. Har bir til o'zining madaniy, tarixiy va ijtimoiy xususiyatlariga asoslanadi, shuning uchun tarixiy realiyalarni tarjima qilishda madaniyatlararo tafovutlar, til tizimlarining farqlari va kommunikatsiya maqsadlari inobatga olinishi zarur.

Ushbu dissertatsiyaning maqsadi – tarixiy realiyalarni o'zbek tilidan ingliz tiliga tarjima qilishda pragmatik yondashuvlarning ahamiyatini o'rganish va tarjima jarayonida yuzaga keladigan muammolarni aniqlashdir. Dissertatsiya tarkibida tarjima

nazariyasi, pragmatika, tarixiy realiyalar va madaniyatlararo tafovutlar kabi asosiy tushunchalar tahlil qilinadi. Shuningdek, o'zbek va ingliz tillaridagi tarixiy realiyalarni tarjima qilishda pragmatik usullar va yondashuvlar, misollar orqali tahlil qilinadi.

Bu ishning maqsadi – tarjimonda pragmatik jihatlarni hisobga olish orqali tarixiy realiyalarni yanada samarali va aniq tarjima qilish yo'llarini aniqlash, shuningdek, o'zbek tilidan ingliz tiliga tarjima qilishda madaniyatlararo muloqotni yaxshilash uchun tavsiyalar ishlab chiqishdir.

Tarjima nazariyasi asosan so'zlar va iboralarning bir tildan boshqasiga o'zgartirilish jarayonini o'rganadi. Tarjima usullari, metodlari va prinsiplarini ko'rib chiqish, tarjimonning tilga va madaniy kontekstga qarab qarorlar qabul qilish imkoniyatlarini tushunishga yordam beradi. Tarjima jarayonida ekvivalentlik, erkin tarjima, va o'zgarishlar kabi turli usullar mavjud.

Ekvivalentlik tamoyili tarjimonning har bir elementni aniq va to'g'ri tarzda boshqa tilga o'tkazishga intilishini taqozo etadi. Ammo, tarixiy realiyalarni tarjima qilishda to'liq ekvivalentlarni topish ko'pincha qiyin bo'ladi. Masalan, o'zbek tilidagi "xon" yoki "beka" kabi tarixiy unvonlarni ingliz tiliga to'liq va aniq tarjima qilishda qiyinchiliklar yuzaga keladi.

Erkin tarjima usuli tarjimonning o'zining til va madaniyatga moslashtirilgan usulidan foydalanishni anglatadi. Bu usulda tarjimon matnni maqsadli auditoriya uchun tushunarli qilib taqdim etishga intiladi, ammo bu jarayon ba'zida original matnning aniq ma'lumotlarini o'zgartirishga olib kelishi mumkin.

Pragmatika – bu tilning ijtimoiy va kontekstual ma'nolarini o'rganadigan tilshunoslik sohasidir. Tarjimada pragmatika tilning vazifalariga, kontekstga va o'quvchi bilan muloqot maqsadlariga mos ravishda ma'noni etkazishga qaratilgan yondashuvlarni talab qiladi. Tarixiy realiyalarni tarjima qilishda, bu usullar nafaqat so'zlarni o'zgartirish, balki ular orasidagi madaniy va tarixiy farqlarni hisobga olishni ham o'z ichiga oladi.

Kontekstualizatsiya - bu pragmatik yondashuv bo'lib, tarjima qilishda so'zlarning aniq ma'nosini kontekstdan kelib chiqib belgilashni nazarda tutadi. Tarjimon bu usulda har bir so'zni yoki iborani uning foydalanuvchi tomonidan qanday tushunilishi kerakligini hisobga olib tarjima qiladi. Bu, ayniqsa, tarixiy realiyalarni tarjima qilishda juda muhimdir, chunki bu tushunchalar ko'pincha faqat o'z madaniyatida yoki tarixiy davrda tushunarli bo'ladi.

Adaptatsiya - boshqa bir pragmatik usul, bu metodda tarjimon bir madaniyatda mavjud bo'lgan tushunchani boshqa madaniyatga moslashtiradi. Tarixiy realiyalarni ingliz tiliga tarjima qilishda, agar o'zbek madaniyatida mavjud bo'lgan tushuncha ingliz tilida aniq ekvivalentga ega bo'lmasa, u holda tarjimon bu tushunchani ingliz tilidagi o'quvchiga tanish bo'lgan, lekin o'xshash ma'noga ega bo'lgan ibora yoki tushuncha bilan almashtiradi.

Tarixiy realiyalar madaniyatlararo tafovutlar tufayli tarjimaga murakkabliklar olib keladi. Har bir til o'zining tarixiy va madaniy kontekstiga asoslangan tushunchalar va iboralarga ega. O'zbek tilidagi tarixiy so'zlar ingliz tilidagi teng tushunchalar bilan bir xil tushuncha va ahamiyatga ega bo'lmasligi mumkin. Masalan, "sadr" yoki "moliya maslahatchisi" kabi tarixiy tushunchalar ingliz tilida to'liq aniqlanmaydi.

Madaniy tafovutlar tarjima jarayonida alohida o'rin tutadi, chunki ba'zi tushunchalar bir madaniyatda mavjud bo'lsa, boshqasida ularni tushunish juda qiyin bo'lishi mumkin. Bu yerda tarjimonlar madaniyatlararo tafovutlarni yengish uchun pragmatik yondashuvlarni, masalan, izohli tarjima yoki moslashtirish usullarini qo'llashadi.

Pragmatik yondashuvlarning tarjima jarayonidagi roli juda katta. Tarixiy realiyalarni tarjima qilishda pragmatik yondashuvlar nafaqat tilning semantik jihatlarini, balki uning madaniy kontekstini ham hisobga oladi. Bu jarayonda asosiy maqsad – original matnning ma'nosini, tarixiy kontekstini va madaniy ma'nosini imkon qadar to'g'ri va tushunarli tarzda etkazishdir.

Bundan tashqari, pragmatik yondashuvlar tarjimonlarga tarixiy realiyalarni ingliz tiliga moslashtirishda qo'shimcha imkoniyatlar yaratadi. Tarjimonlar ba'zan tarixiy realiyalarni ingliz tiliga adaptatsiya qilish orqali o'quvchiga yangi tushunchalarni yaxshiroq tushuntiradilar.

Xulosa

Tarixiy realiyalarni o'zbek tilidan ingliz tiliga tarjima qilishda pragmatik yondashuvlar juda muhim ahamiyatga ega. Ular tarjimaning to'g'riligini, tushunarligini va madaniyatlararo muvofiqligini ta'minlashga yordam beradi. Tarjimonlar tarixiy realiyalarni o'zgartirish yoki izohlash orqali o'zbek va ingliz tillari o'rtasidagi tafovutlarni yengib, madaniyatlararo muloqotni samarali qilishlari mumkin. Shuningdek, bu jarayon o'zbek tilidan ingliz tiliga tarixiy realiyalarni tarjima qilishning samarali va aniq usullarini ishlab chiqishda yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Venuti Lawrence. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. 2nd ed., Routledge, 2008.
2. Baker Mona, and Gabriela Saldanha, editors. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. 3rd ed., Routledge, 2020.
3. Jo'raev Shuhrat. *Tarjima nazariyasi asoslari*. Fan, 2010.
4. Rahimov Rauf. *Tilshunoslik va tarjima masalalari*. O'zbekiston Milliy Universiteti, 2015.
5. Mahmudov Nurboy. *Matnshunoslik va tarjima muammolari*. Toshkent, Fan, 2012.
6. Omonov Orifjon. *Tarjima nazariyasi va amaliyoti*. Toshkent: Universitet, 2018.
7. Xudoyberganova Dilbar. *Pragmatik tarjima asoslari*. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
8. Yo'ldoshev Bekzod. *O'zbek tilidan ingliz tiliga tarjima qilish asoslari*. Toshkent: Universitet, 2019.